

Bach Matthäus- Passion

za 13, ma 15 april
Het Concertgebouw

Matthäus-Passion

Schrijver en Bachkenner Maarten 't Hart is stellig: 'Mijn leven lang heb ik nooit een moment van onzekerheid gekend over de vraag wat Bachs meest aangrijpende compositie is. Zonder enige twijfel de *Matthäus-Passion*. Noch qua lengte, noch qua diepgang, noch qua ontroeringskracht is er ook maar iets wat ermee te vergelijken valt.' Daar zijn veel Nederlanders het mee eens, getuige de ontelbare uitvoeringen van de *Matthäus-Passion* die ieder jaar rond Goede Vrijdag in het kleinste kerkje tot in de grootste concertzaal plaatsvinden. Ook in de Hart & Ziel Lijst van Radio 4 stond de *Matthäus-Passion* jarenlang op nummer 1.

Wat maakt de *Matthäus* zo bijzonder? Is het de ontroeringskracht van de muziek? Zit het hem in de manier waarop Bach een Bijbelboek tot leven weet te brengen en zo het geloof bijna tastbaar maakt? Het is onmogelijk om de geheimen van dit meesterwerk volledig te ontrafelen, niet in de laatste plaats omdat we zo bedroevend weinig over Bach uit de eerste hand weten. Dat komt doordat Bach tijdens zijn leven geen al te beroemde componist was. Daardoor is met zijn nalatenschap niet zo zorgvuldig omgesprongen en zijn veel bronnen - van brieven en documenten tot hele composities - verdwenen. Er zijn waarschijnlijk zelfs drie hele Passies verloren gegaan!

Gelukkig is er ook het een en ander dat we wel weten. Welke boeken hij in zijn boekenkast had staan bijvoorbeeld. Op welke school hij zat en wat daar zijn leerboeken waren. En van Bachs biechtvaders weten we wat hun kijk op het geloof was. Zo kunnen we uit allerlei puzzelstukjes toch een beeld vormen van Bach, zijn vakmanschap, zijn kijk op het leven en het geloof. Is dat belangrijk om de *Matthäus* te kunnen waarderen? Eigenlijk wel. Iedereen die een grote kathedraal inloopt, raakt vanzelf overweldigd door alles wat er te zien valt: het formaat van het gebouw, de schoonheid van de glas-in-loodramen, het goud, de schilderkunst, de versieringen ... De ingewijde ziet ook dat die prachtig gekleurde ramen een boodschap

vertellen en ziet overal symboliek: in de pilaren (twaalf pilaren rond het altaar, voor de twaalf apostelen), in het mozaïek (het getal drie voor de goddelijke drie-eenheid en het getal vier voor het aardse), in de schilderijen ... En kijk daar: dat moet Petrus zijn met de sleutel. Bij die os, dat is Lucas, naast Marcus met de leeuw. Wie wat van de Christelijke symboliek weet, ziet meer details.

Beschouw je de *Matthäus* als een kathedraal - want dat is het in zekere zin - en Bach als diens architect, dan loont het de moeite om naar die details te kijken. Allereerst kijken we dan naar de retorica. We weten dat de Lutherse Bach al sinds zijn schooltijd kennis had van de *ars retorica*, de kunst van het opbouwen van een betoog, en dat hij die overvloedig gebruikte in zijn muziek. Dat hangt samen met de *Musica poetica*: muziek ter uitleg van de bijbel, een belangrijk concept in de Lutherse theologie. Zo krijgen tranen, maar ook woorden als verdriet en lijden bij Bach vaak korte snikkende motieven, de zogenaamde Seufzer. Of ze krijgen juist een hele dissonante noot. Luister maar eens in het openingskoor *Kommt ihr Töchter, helft mir klagen* naar dat laatste woordje: dat is pas klagen. En het 'Wohin?' in datzelfde openingskoor klinkt als een vraag, van laag naar hoog. Als het over de hemel gaat, gaat de muziek in stapjes omhoog, bij de hel of het graf dendert het naar beneden. En in de aria *Blute nur, du liebes Herz* horen we een hartslag in het orkest. Bach kende uit de boeken ongeveer honderd van deze retorische trucs voor het schilderen van klanken en bedacht er zelf ook nieuwe bij. Wie goed naar de combinatie van de tekst en de muziek luistert, hoort zo een enorme rijkdom aan klankschilderingen. Luister maar naar wat er gebeurt vlak na de dood van Christus, als het voorhang scheurt en de aarde beeft. En de 'Blitze' en 'Donner'...

Geregeld gaat Bach daarbij veel verder dan alleen die klankschildering. Zo krijgt Christus bij al zijn recitatieven - let maar op! - een strijkersbegeleiding als een muzikale halo. Alleen bij zijn laatste woorden (Eli, eli, lama asabthani - Mijn God, mijn God, waarom heeft u mij verlaten) zwijgen zelfs de strijkers, om de volkomen verlatenheid van Christus te illustreren. Het is niet altijd direct even makkelijk te horen; soms heb je eigenlijk de noten nodig om de symboliek te zien. Bij het laatste avondmaal bijvoorbeeld, als Jezus zijn apostelen zegt dat een van hen hem zal verraden,

wordt elf keer 'Herr, bin ich's?' gezongen: drie keer door de sopranen, drie keer door de alten, drie keer door de tenoren, maar slechts twee keer door de bassen. Judas - een bas - zwijgt, hij weet immers al dat hij het zal zijn die Christus verraadt. Wie nog dieper in de partituur duikt, ziet veel meer opvallende zaken. Dat het stuk, net als de kathedralen, opgebouwd is in de vorm van een kruis: een kort begindeel en een lang tweede deel met de verloochening in het snijpunt: in het midden van het eerste deel kondigt Jezus aan dat Petrus hem zal verloochenen, op hetzelfde punt in het tweede deel doet hij dat ook.

Maar Bach verstopt zijn symboliek nóg dieper. We weten dat hij uitgebreide kennis had van getallensymboliek en gematria. Dat laatste, een traditie die voortkwam uit de Kabbalah, houdt in dat letters een getalswaarde krijgen: A=1, B=2, etc. Zo staat het getal 14 voor BACH (2+1+3+8). Dat getal gebruikt Bach vaak als het hem menens is. Zo zitten er 14 koralen in de *Matthäus*. Daarnaast zijn er 27 stukken waarin het evangelie wordt bezongen (3x3x3, driemaal het getal van de heilige drie-eenheid), die samen optellen tot 729 maten muziek, het kwadraat van 27.

Dat klinkt misschien vergezocht, maar dat is het allerm minst. Bach doet in zijn scheppingen hetzelfde als wat God deed volgens het Bijbelboek Salomo: 'Alles hebt gij naar maat, getal en gewicht geordend'. Dat een musicoloog af en toe doordraaft en de gekste dingen (tot en met Bachs sterfdatum) weet op te diepen uit al die duizenden noten, moet ons er niet van weerhouden ons te verwonderen over de rijkversierde kathedraal vol symboliek die Bach met de *Matthäus-Passion* gebouwd heeft. Bach bouwde die kathedraal in de eerste plaats voor God. Hij ondertekende veel van zijn werken met 'Soli Deo Gloria', alleen voor God de eer. En God zou al dat vakmanschap en al die goed verstopte symboliek natuurlijk direct doorzien en waarderen. Dat al dat rekenwerk, die symboliek en dat compositorische raffinement niet alleen God kan beroeren, maar ook ons - van de vroomste gelovige tot de grootste atheïst - tot in onze diepste vezel kan raken, is misschien wel het grootste wonder van de *Matthäus-Passion*.

Tekst: Alexander Klapwijk

Biografieën

Marc Albrecht, dirigent

Sinds 2011 is Marc Albrecht chef-dirigent van het Nederlands Philharmonisch Orkest|Nederlands Kamerorkest en De Nationale Opera. Naast gastdirecties bij onder meer de Berliner Philharmoniker, Wiener Philharmoniker en het Koninklijk Concertgebouworkest, leidde hij vanaf 2006 tot aan zijn komst naar Amsterdam het Orchestre Philharmonique de Strasbourg. Over de hele wereld is Albrecht een uiterst gewild operadirigent. Hij was te gast bij de Bayreuther Festspiele in Wagners *Der fliegende Holländer*. Met dezelfde opera schitterde hij in Covent Garden. Al in 2003 debuteerde hij met succes bij de Salzburger Festspiele waar hij met de Wiener Philharmoniker tekende voor een indrukwekkende *Lulu*. Ook dirigeerde hij bij prestigieuze operahuizen, waaronder Theater an der Wien, La Scala Milaan, Deutsche Oper Berlin en het Opernhaus Zürich. Marc Albrecht en het Nederlands Philharmonisch Orkest brachten diverse opnamen uit, waaronder Mahlers orkestliederen en *Vierde symfonie* en de complete *Elektra* van Strauss.

Vlaams Radio Koor

Het Vlaams Radio Koor bestaat al sinds 1937 toen het werd opgericht als een vocaal ensemble van de Belgische Radio. Tegenwoordig is het één van de toonaangevende vocale ensembles van Europa, dat ook ver buiten de omroep zijn vleugels heeft uitgeslagen. Het is vooral bekend geworden om zijn a capella producties en concerten, waarmee het verscheidende malen per jaar uitgebreid op tournee gaat. Het trad op met orkesten als het Budapest Festival Orchestra, Koninklijk Concertgebouworkest en het Nederlands Philharmonisch Orkest. Vandaag staat het koor onder leiding van Bart van Reyn.

Nationaal Jongenskoor

Het Nationaal Jongenskoor is in 2006 opgericht om een extra impuls te geven aan jongenskoorzang. Talentvolle jongens vanaf 10 jaar tot aan de stemmutatie zingen in het koor. Het koor wordt regelmatig uitgenodigd om mee te werken aan concerten van orkesten waar een jongenskoor vereist is. In april 2014 werkte het koor mee aan de uitvoeringen van Bachs *Matthäus-*

Passion door het Koninklijk Concertgebouworkest en Collegium Vocale Gent onder leiding van Philippe Herreweghe. Ensembleleider van het Nationaal Jongenskoor is sopraan Irene Verburg.

Mark Padmore, evangelist

Er zijn maar weinig tenoren met een dergelijk breed repertoire als Mark Padmore. Hij schitterde in barokmuziek, maar is ook een indrukwekkend liedvertolker en staat bekend om zijn fenomenale Britten-interpretaties. Beroemd is hij als evangelist in de passies van Bach. Met de Berliner Philharmoniker onder leiding van Simon Rattle zong hij ze beide. Daarnaast zong hij met gerenommeerde orkesten als het London Philharmonic Orchestra en het Koninklijk Concertgebouworkest. Ook was hij te horen in befaamde zalen waaronder het Theater an der Wien en de Wigmore Hall.

Peter Harvey, Christus

De Engelse bariton Peter Harvey studeerde aanvankelijk Frans en Duits aan het Magdalen College in Oxford, voor hij aan een zangopleiding begon aan de Guildhall School of Music and Drama in Londen. Nog tijdens zijn studie won hij diverse prijzen waaronder de English Song Award en Peter Pears Award. Al snel bleek zijn grote talent voor het laat-barokke repertoire. Over zijn vertolking van de Christuspartij in de *Matthäus-Passion* met het Gabrieli Consort schreef The Guardian: 'Hij combineert berustende sacraliteit met voelbare, soms hartverscheurende doodsangst en twijfel.'

Sibylla Rubens, sopraan

De Duitse sopraan Sibylla Rubens kan bogen op een succesvolle en rijk gevarieerde carrière. Ze werkte samen met grote orkesten als het Münchner Philharmoniker, het Budapest Festival Orchestra en het Koninklijk Concertgebouworkest. In 2016 ging ze met het Gewandhausorchester Leipzig uitgebreid op tournee met Bachs *Matthäus-Passion*. Dit laatste bevestigt haar grote liefde voor Bachs muziek. Ze heeft diens cantates en passies in concerten wereldwijd gezongen en met vele opnamen op cd vastgelegd. Ze werkte onder andere mee aan de volledige uitgave van de Bachcantates.

Programma

Johann Sebastian Bach (1685 - 1750)

Matthäus-Passion (1727)

Nederlands Kamerorkest

Marc Albrecht, dirigent

Vlaams Radio Koor

Bart van Reyn, koordirigent

Nationaal Jongenskoor

Irene Verburg, koordirigent

Mark Padmore, evangelist

Peter Harvey, Christus

Sibylla Rubens, sopraan

Helena Rasker, alt

Kenneth Tarver, tenor

Sebastian Noack, bas

za 13 april 2019, 19.30 u

ma 15 april 2019, 19.30 u

(einde concert ca. 22.45 u)

Het Concertgebouw

De strijkstokken in
dit concert zijn ter
beschikking gesteld door

STICHTING
NATIONAAL
MUZIEKINSTRUMENTEN
FONDS.NL

vervolg biografieën

Helena Rasker, alt

De alt Helena Rasker studeerde aan het Conservatorium van Den Haag, waar zij in 1994 cum laude afstudeerde. Ze heeft een imposante carrière opgebouwd en werkte samen met orkesten als het Koninklijk Concertgebouworkest, het Residentie Orkest en het Nederlands Philharmonisch Orkest. Ze heeft dan ook een fascinatie voor orkesten: 'Zingen met een orkest voelt als surfen op een grote golf,' zei ze naar aanleiding van haar solistisch optreden in Mahlers *Tweede symfonie*. Ze zingt zowel barok en klassiek repertoire als moderne muziek.

Kenneth Tarver, tenor

Kenneth Tarver wordt niet ten onrechte beschouwd als één van de grootste belcanto-tenoren van onze tijd. Hij is een veelgevraagd zanger die zijn sporen heeft verdiend in de opera's van Mozart en Rossini. Hij staat ook regelmatig op het concertpodium, met onder meer het New York Philharmonic Orchestra, het London Symphony Orchestra en het Koninklijk Concertgebouworkest. Hij heeft Bach regelmatig op zijn repertoire staan. Dit voerde hij uit met ensembles als het Gewandhausorchester Leipzig en de Internationale Bachakademie in Stuttgart.

Sebastian Noack, bas

De bas Sebastian Noack studeerde aan de Hochschule für Kunst in Berlijn. Hij kreeg internationale aandacht toen hij in 1996 de eerste prijs won tijdens het Bundeswettbewerb Gesang. In de succesvolle carrière die daarop volgde, zong hij onder meer met dirigenten als Markus Stenz, Michel Corboz en Roy Goodman. Hoewel Noack ervaring heeft met een zeer breed repertoire, neemt Bach een belangrijke plaats in. Met Philippe Herrewége nam hij de *Johannes-Passion* en enkele cantates op. Nog afgelopen seizoen schitterde hij in de Naardense uitvoering van de *Matthäus-Passion*.